

«Πάρτε με ως την άκρη της γης»: Ο Aznavour, ο Kanafani και η πιο βαθιά αλήθεια της εξορίας

Πάρτε με ως την άκρη της γης

Πάρτε με στη χώρα των θαυμάτων

Μου φαίνεται πως η μιζέρια

Θα ήταν λιγότερο οδυνηρή κάτω από τον ήλιο...

Charles Aznavour, https://www.youtube.com/watch?v=yxWjnVEP_n4

Χτες βράδυ είδα την ταινία *Monsieur Aznavour*. Και εδώ και λίγες μέρες, διαβάζω τα «Διηγήματα από τη γη των πικραμένων πορτοκαλιών» του Ghassan Kanafani (Σάλτο, 2025). Δύο κόσμοι φαινομενικά μακρινοί. Ο ένας, ημιτελής μέσα σε ασπρόμαυρα φιλμάκια Super 8, με μουσικές στο πιάνο και καπνό πάνω από το Παρίσι. Ο άλλος, εκρηκτικός και τραχύς, γεμάτος βόμβες, στρατόπεδα προσφύγων και τη γεύση του ξεριζωμού στο στόμα. Κι όμως, κάπου εκεί, ανάμεσα στα αποκόμματα μνήμης και στα κομμένα ονόματα, συνάντησα μια κοινή ρωγμή: την επιθυμία να επιβιώσεις λέγοντας ιστορίες για τον εαυτό σου.

Δεν ξέρω πολλά για τον Aznavour, μόνο όσα είδα στην ταινία. Και η ταινία, με τον ρυθμό και την τρυφερότητά της, μοιάζει με μια ρομαντικοποιημένη αναπαράσταση της εικόνας του μετανάστη στη Γαλλία – του καλλιτέχνη που επιβίωσε, του ανθρώπου που εφηύρε τον εαυτό του ξανά και ξανά. Ακόμη και η περίοδος της γερμανικής κατοχής στη Γαλλία είναι ένα background, μια λεπτομέρεια στο ταξίδι για την καλλιτεχνική δημιουργία. Από αυτά τα αποσπάσματα, καταλαβαίνω πως ο Aznavour δεν πονάει για την εξορία με τον τρόπο που θα το περίμενε κανείς. Δεν μιλά για την Αρμενία σαν για χαμένη πατρίδα· συνειδητοποιεί την απώλεια μέσα από το πώς την ξεπερνάς. Λέει, χαρακτηριστικά όταν συζητά με έναν Γάλλο συνθέτη: «Πλέον κατάλαβα. Εγώ, εσύ. Αυτά χρησιμοποιώ στους στίχους μου. Το εμείς δημιουργεί μία απόσταση».

Ο τρόπος με τον οποίο επιστρέφει ο εκτοπισμός είναι μέσα από την ανάμνηση του πατέρα του – μετανάστη, σερβιτόρο, μάλλον μετανιωμένο επαναστάτη – που μπροστά στην πείνα έλεγε απλά: «Θυμηθείτε πού ήμασταν, και δείτε πού είμαστε τώρα.» Λίγο σαν παρηγοριά, και λίγο σαν στρατηγική αξιοπρέπειας.

Ο ίδιος πατέρας, όταν προσπαθούσε να κρατήσει ζωντανό το οικογενειακό εστιατόριο, έλεγε: «Η διαφήμιση είναι το παν». Ένα σύνθημα που παρέπεμπε στην ανάγκη να φτιάξεις μια εικόνα, μια ταυτότητα που να λειτουργεί, να επιβιώνει. Το όνομα Aznavourian ήταν δύσκολο να προβληθεί, να τραγουδηθεί, να γίνει σλόγκαν – κι έτσι έγινε Aznavour. Όχι από άρνηση, αλλά από ανάγκη. Όχι με την έννοια της εξαπάτησης, αλλά με αυτή της επιτέλεσης: να χτίσεις τον εαυτό σου έτσι ώστε να χωρέσει στον κόσμο που θες να επιβιώσεις.

Κι εκεί ακριβώς βρίσκεται η σύγκρουση με τον κόσμο του Kanafani. Γιατί ο Kanafani γράφει από τη μεριά εκείνων που δεν επιλέγουν να αλλάξουν όνομα. Που δεν μπορούν να φύγουν από το στρατόπεδο. Που τους έκλεψαν τη Χάιφα και τους λένε να ξεχάσουν. Στο διήγημά του *Η γη των πικραμένων πορτοκαλιών*, το πορτοκάλι γίνεται ματωμένο σύμβολο· δεν μπορείς να το φας, δεν μπορείς να το ξεριζώσεις από τον πόνο. Οι ήρωες του Kanafani κουβαλούν την πατρίδα σαν πληγή. Δεν έχουν την πολυτέλεια της «διαφήμισης».

Στον Kanafani, η εξορία είναι πληγή που δεν κλείνει. Ο πατέρας, σε αυτή την ιστορία, δεν μπορεί να φάει ένα πορτοκάλι χωρίς να θυμάται το τόπο που έχασε. Δεν μπορεί να κοιτάξει τη γη χωρίς να του θυμίζει την κατοχή. Η εξορία δεν εξευγενίζεται σε ταυτότητα – είναι τραύμα, συλλογικό και αμετάκλητο.

Όπως γράφει ο Mahmoud Darwish, στο ποίημα «Η δεύτερη ελιά»:

«Η ελιά δεν κλαίει και δεν γελά. Είναι η σεμνή κυρία της πλαγιάς...

Ζει σαν φιλική αδελφή της αιωνιότητας, γειτόνισσα του χρόνου που της επιτρέπει να αποθηκεύει το φωτεινό της λάδι...

Αυτή που μαθαίνει στους στρατιώτες να καταθέτουν τα όπλα και τους ξαναδιδάσκει την τρυφερότητα και την ταπεινότητα:

Πηγαίνετε σπίτια σας και ανάψτε τα λυχνάρια σας με το λάδι μου!»

Και ο Samih al-Qasim, σε ένα ποίημά του για τους καρπούς, γράφει:

«Δέντρο ελιάς είμαι, και μες το χώμα μου κοιμάται η ιστορία του πατέρα μου»

Η γη δεν είναι σύμβολο απλώς. Είναι αυτό που στερήθηκες ή αυτό που επιθυμείς. Όταν ο πατέρας του ήρωα σπάει σε λυγμούς με αφορμή τα πορτοκάλια, κλαίει όχι για τα φρούτα – αλλά για τη βία που τον έδιωξε απ' τη δική του γη. Όταν οι ποιητές μιλούν για την ελιά, είναι η ίδια η πατρίδα που μιλά, επιμένει, επιβιώνει, ακόμη κι όταν οι στρατιώτες τη ξεριζώνουν. Η σχέση με τη γη, στους Παλαιστίνιους ποιητές, δεν είναι μεταφορά: είναι σώμα, ανάμνηση, τεκμήριο ύπαρξης.

Ο Aznavour μετατρέπει τη μνήμη σε αφήγηση και την αφήγηση σε μουσική. Ο Kanafani και οι Παλαιστίνιοι ποιητές μετατρέπουν την απώλεια σε πολιτικό λόγο και την ανάμνηση σε μαρτυρία. Κι εγώ, ανάμεσα σε αυτές τις δύο φωνές, νιώθω κάπως ακροβάτης. Ο Aznavour με συγκινεί. Η ζωή του, όπως φαίνεται στην ταινία, είναι ένας θρίαμβος της ανθρώπινης δημιουργικότητας μέσα στη φτώχεια και τη ρευστότητα της ταυτότητας. Η ικανότητά του να ανασυνθέτει τον εαυτό του – από τον Αρμένιο μετανάστη στον Γάλλο τροβαδούρο – είναι σχεδόν επαναστατική. Ένας άνθρωπος που

λέει: "Δεν είμαι αυτό που μου έδωσαν. Είμαι αυτό που έφτιαξα." Με πείθει ότι μπορείς να σταθείς όρθιος μέσα στη φτώχεια, να επινοήσεις τον εαυτό σου ξανά και ξανά.

Αλλά ο Kanafani με σταματά. Με κάνει να θυμηθώ ότι για κάποιους, η επινόηση δεν είναι επιλογή. Η γη τους λείπει. Τα πορτοκάλια είναι πικρά. Οι ελιές κλαίνε στις πλαγές. Η εξορία για τον Kanafani δεν είναι ρομαντική αλλά ιστορική βία. Δεν είναι εσωτερικό ταξίδι ταυτότητας, αλλά το χέρι που σβήνει το όνομα από την πόρτα σου. Και εκεί, δεν υπάρχει Aznavour· υπάρχει μονάχα η μνήμη ως καθήκον.

Η μία πλευρά σε καλεί να προχωρήσεις. Η άλλη σε καλεί να μην ξεχάσεις.

Και ίσως, κάπου εκεί – ανάμεσα στο «*πάρτε με μακριά*» και στο «*επιστρέψτε με πίσω*» – να βρίσκεται η πιο βαθιά αλήθεια της εξορίας: Ότι δεν τελειώνει ποτέ.

*Η εικόνα που συνοδεύει τη δημοσίευση είναι το έργο *Lost sea*, Sliman Mansour, 2015